

Το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας ως μουσικό και θεατρικό δρώμενο: το παράδειγμα της Ερωφίλης του Γεωργίου Χορτάτση στην Α΄ ΓΕΛ.

Dr Λουκία Στέφου
Σχολ. Σύμβουλος ΠΕ02 Ανατ. Αττικής

Περίληψη

Προς το τέλος του 16ου αι. η κρητική λογοτεχνία φτάνει σε μια άνθηση, που θα κρατήσει ως τα 1669, ως την άλωση του νησιού από τους Οθωμανούς Τούρκους. Στο κέντρο της λογοτεχνικής ακμής της Κρήτης βρίσκεται το θέατρο. Στα έργα που γράφονται, και που ακολουθούν ένα συγκεκριμένο δυτικό πρότυπο, εντοπίζουμε τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη λογοτεχνία της Αναγέννησης στη δυτική Ευρώπη. Φορέας της σημαντικής αυτής πνευματικής εξέλιξης, εισηγητής του θεατρικού είδους στην Κρήτη, είναι η μεγάλη ποιητική προσωπικότητα του Γεωργίου Χορτάτση, γόνου αστικής οικογένειας, αποσπάσματα από την *Ερωφίλη* του οποίου θα παρουσιάσουμε, προσπαθώντας να αναδείξουμε την ιδιαίτερη σημασία της άνθησης της κρητικής λογοτεχνικής σχολής, πλαισιώνοντάς την με διαθεματικότητα μουσική και θεατρική, που μπορούν να συντελέσουν ώστε να καταστεί ευκολότερος ο εντοπισμός -και ο εγχρονισμός- εκ μέρους των μαθητών όλων των συνοδών στοιχείων της εποχής.

Εισήγηση

Με αφετηρία το απόσπασμα από την *Ερωφίλη* του Γεωργίου Χορτάτση, σκόπιμο είναι οι μαθητές να αντιληφθούν ότι το θέμα (το περιεχόμενο) μπορεί να αποδοθεί με τα εργαλεία που κάθε τέχνη διαθέτει, αλλά και με τους περιορισμούς στους οποίους κάθε τέχνη υποτάσσεται. Μπορούν, τέλος οι μαθητές, κατά τη διαδικασία της μάθησης, να αποκτήσουν ρόλο δημιουργικό, να γίνουν με τον δικό τους τρόπο καλλιτέχνες, και να εκφραστούν στη γλώσσα διαφόρων τεχνών των οποίων έχουν νωρίτερα διερευνήσει το ιδιαίτερο σύμπαν.

Ερωφίλη

*Η σημαντικότερη τραγωδία της κρητικής λογοτεχνίας είναι η Ερωφίλη του Γεωργίου Χορτάτση. Γράφτηκε γύρω στα 1600 και δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1637 στη Βενετία, μετά το θάνατο του ποιητή. Φαίνεται πως παίχτηκε αρκετές φορές στην Κρήτη, στα τελευταία χρόνια της Ενετοκρατίας. Το έργο είναι εμπνευσμένο από ιταλικό πρότυπο, το *Orbecche* των Gianbattista Giralaldi, αλλά ο Έλληνας ποιητής δούλεψε πολύ ελεύθερα, μετρίασε τις αιματηρές σκηνές και έδωσε στους ήρωες του ήθος και περισσότερη ευγένεια. Έφτιαξε ένα έργο ελληνικό στο βαθύτερο χαρακτήρα του.*

Τα διαλογικά μέρη της Ερωφίλης είναι γραμμένα σε ζευγαρωτούς δεκαπεντασύλλαβους στίχους, ενώ τα χορικά σε τερτσίνες (ιταλικό στιχουργικό σχήμα). Ανάμεσα στις πράξεις του έργου παρεμβάλλονται σκηνές άσχετες με την υπόθεσή του -Ιντερμέδια- που είναι θεατρικές διασκευές της ερωτικής ιστορίας του Ρινάλδου και της Αρμίντας από το έργο του Ελευθερωμένη Ιερουσαλήμ.

Υπόθεση της Ερωφίλης: Ο Φιλόγονος, βασιλιάς της αιγυπτιακής Μέμφιδας, ανέβηκε στο θρόνο

σκοτώνοντας τον αδελφό του. Στην αυλή του μεγαλώνει ένα ορφανό βασιλόπουλο, ο Πανάρετος, γιος του επίσης σκοτωμένου βασιλιά της Τζέρτζας. Η κόρη του βασιλιά Φιλόγονου Ερωφίλη ερωτεύεται τον Πανάρετο κι οι δυο νέοι παντρεύονται μυστικά. Όταν το μαθαίνει ο Φιλόγονος εξοργίζεται, σκοτώνει τον Πανάρετο και στέλνει την καρδιά του ως δώρο στην Ερωφίλη. Η Ερωφίλη αυτοκτονεί και ο Χορός, που τον αποτελούν κορασίδες υπηρέτριες της Ερωφίλης, εξεγείρεται και σκοτώνει το Φιλόγονο. Παρουσιάζεται τότε η σκιά (το φάντασμα) του δολοφονημένου αδελφού και εκφράζει ικανοποίηση για την τιμωρία του δολοφόνου βασιλιά.

ΠΡΑΞΗ Γ' - ΣΚΗΝΗ Ε'

ΧΟΡΟΣ

- Του πλούτου αχορταγιά, τση δόξας πείνα,
του χρυσαφιού ακριβιά καταραμένη,
πόσα για σας κορμιά νεκρ' απομείνα,
πόσοι άδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
- 5 πόσες συχνές μαλιές συναφορμά σας
γρικόονται ολημερνίς στην οικουμένη!
Στον άδην ας βουλήσει τ' όνομά σας,
κι όξω στη γη μην έβγει να παιδέψει
νου πλιον ανθρωπινόν η ατυχιά σας·
- 10 γιατί αποκεί, ως θωρώ, σας έχει πέψει
κανείς στον κόσμον δαίμονας να 'ρθείτε,
τς ανθρώπους μετά σας να φαρμακέψει.
Τη λύπηση μισάτε, και κρατείτε
μακρά τη δικιοσύνη ξορισμένη,
- 15 κι ουδέ πρεπό, μηδ' όμορφο θεωρείτε,
Για σας οι ουρανοί 'ναι σφαλισμένοι,
κι εδώ στον κόσμο κάτω δε μπορούσι
να στέκουν οι άνθρωποι αναπαημένοι·
με τς αδερφούς τ' αδέρφια πολεμούσι,
- 20 κι οι φίλοι τσι φιλιές των απαρνούνται,
και τα παιδιά τον κύρην τους μισούσι...

1. Οι τόποι είναι συμβατικοί· τα πρόσωπα έχουν ελληνικά ονόματα και θρησκεία την αρχαία ελληνική.

ακριβιά: υπερβολική αξία.

μαλιά: μάχη, πόλεμος.

συναφορμά (σας): εξαιτίας (σας).

βουλώ: βουλιάζω, βυθίζομαι.

ατυχιά: δυστυχία.

έχει πέψει: έχει στείλει (το ρ. πέμπω).

κύρης: πατέρας.

(Η εισαγωγή, το απόσπασμα και το λεξιλόγιο παρατίθενται όπως βρίσκονται στο σχολικό εγχειρίδιο ΚΝΑ Α' ΓΕ.Λ.)

Επιμέρους στόχοι

Γνωστικοί /μαθησιακοί στόχοι:

Οι μαθητές επιδιώκεται να είναι σε θέση:

- Να αναγνωρίζουν τα στοιχεία ταυτότητας της Κρητικής Αναγέννησης στην ποίηση και μάλιστα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του θεάτρου.
- Να ερμηνεύουν και να αποτιμούν την αξία της μετοχής στην περιγραφή και στην ποιητική γλώσσα.
- Να διακρίνουν τα μορφικά χαρακτηριστικά της ποίησης του Χορτάση.
- Να συγκρίνουν τον τρόπο απόδοσης ενός θέματος σε διαφορετικά ποιήματα, αλλά και στη μουσική, στο θέατρο, στη ζωγραφική κ.λπ.
- Να είναι σε θέση να αναλύουν και να αναστοχάζονται σχετικά με ποικίλα δεδομένα (διάφορους σημειωτικούς τρόπους), λειτουργώντας εν τέλει δημιουργικά και παράγοντας τον δικό τους λόγο (μετατρέποντας το ποίημα σε αφίσα, ζωγραφιά, αφήγηση, ρόλο, τραγούδι).

Παιδαγωγικοί στόχοι:

Αναμένεται οι μαθητές:

- Να οικοδομήσουν τη γνώση για την ποιητική γραφή μέσα από διερευνητικές μαθησιακές διαδικασίες.
- Να επισημάνουν στο ψηφιακό κείμενο την ύπαρξη υπερσυνδέσμων, τη συνύπαρξη εικόνας, ήχου και γραπτού λόγου, τη δυνατότητα εισόδου από διαφορετικά σημεία στο κείμενο, τη δυνατότητα που δίνεται στον αναγνώστη να επιλέξει διαφορετικές διαδρομές, την παράλειψη τμημάτων του έντυπου κειμένου. Καλό θα ήταν ο εκπαιδευτικός να φέρει στην τάξη και ολόκληρο το βιβλίο προκειμένου να διαπιστώσουν ιδίοις όμμασι οι μαθητές ότι στην έντυπη έκδοσή του το μυθιστόρημα είναι ή δεν είναι μια συνηθισμένη έκδοση.
- Να προσεγγίσουν τη μαθησιακή εμπειρία μέσα από συμμετοχικές/συνεργατικές διαδικασίες (π.χ., ομάδες εργασίας).

ΤΠΕ και Γραμματισμοί:

Προσδοκάται οι μαθητές:

- Να προσεγγίσουν την ποιητική δημιουργία με τη βοήθεια της οπτικοποίησης, μέσα από εικόνες, με τη βοήθεια του θεατρικού κειμένου και της μουσικής (καλλιτεχνικός και ψηφιακός γραμματισμός).
- Να αναπτύξουν ικανότητες ανάγνωσης, μελέτης και αξιοποίησης λογοτεχνικών πηγών (κριτικός γραμματισμός).
- Να καλλιεργήσουν κριτικές δεξιότητες αναζητώντας, επιλέγοντας και αξιοποιώντας την κατάλληλη πληροφορία σε δικτυακούς τόπους και ψηφιακά εργαλεία (κριτικός γραμματισμός).

Μεθοδολογία διδασκαλίας

Η διδακτική παρέμβαση στο σύνολό της υλοποιείται στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου. Οι μαθητές κατανέμονται σε 5/6 ομάδες, κάθε ομάδα με τον δικό της υπολογιστή και το δικό της φύλλο εργασίας (4 κοινά φύλλα εργασίας, 2 φύλλα εργασίας διαφορετικά για κάθε ομάδα και 1 κοινό φύλλο αξιολόγησης). Κάθε ομάδα έχει την υποχρέωση να επιμερίσει τις εργασίες στα μέλη της (με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού, εφόσον απαιτείται), ενώ προβλέπεται εναλλαγή ρόλων κατά την πορεία υλοποίησης του σεναρίου.

Σημειώνεται ότι οι μαθητές χρειάζεται να είναι εξοικειωμένοι με τα διάφορα εργαλεία και τα ανοιχτά περιβάλλοντα που θα κληθούν να χρησιμοποιήσουν από το διαδίκτυο.

Κατά την α' φάση (προαναγνωστική), η εισαγωγή στο θέμα γίνεται βιωματικά: όλες οι ομάδες, με καταιγισμό ιδεών, δημιουργούν ένα συννεφώλεξο με θέμα την *απληστία*, η οποία αποτελεί τον θεματικό πυρήνα του χορικού. Στη συνέχεια, βλέπουν [το σκίτσο του Τσαρούχη για την παράσταση Ερωφίλη του Κ. Κουν, το 1934](#) και προβαίνουν σε στοχαστική ανάλυση με βάση την τεχνική *Visible Thinking* του Perkins (1994, 2008), η οποία έχει χρησιμοποιηθεί και σε άλλες διδακτικές παρεμβάσεις, οπότε οι μαθητές είναι ασκημένοι σε αυτήν. Η τεχνική *Visible Thinking* αποτελεί έναν πιο «οικονομικό» σε σχέση με τις 4 φάσεις του Perkins (i. χρόνος για παρατήρηση, ii. ανοικτή και περιπετειώδης παρατήρηση, iii. αναλυτική και βαθιά παρατήρηση, iv. ανασκόπηση της διεργασίας)

τρόπο κριτικής προσέγγισης των έργων τέχνης, με επίκεντρο εκμαιοευτικές ερωτήσεις του εμπνευστή που διατυπώνονται με ευέλικτη σειρά.

Κατά τη 2^η και 3^η ώρα της διδασκαλίας (αναγνωστική φάση), γίνεται ανάγνωση του αποσπάσματος της *Ερωφίλης*, τραγωδίας, διατυπώνουν οι ίδιοι τις παρατηρήσεις τους σχετικά με τη «γραμματική» του ποιήματος (χρήση μετοχής, ιδιολεκτικά στοιχεία, στίχος, μέτρο κ.λπ.) και στη συνέχεια ζητείται από τους μαθητές να εκτελέσουν τις εργασίες, οι οποίες προτείνονται στο φύλλο εργασίας τους. Οι μαθητές, καταφεύγοντας και στην εισαγωγή του βιβλίου τους και σε σχετικά αποσπάσματα που τους δίνονται από γραμματολογικές πηγές, εντοπίζουν στο ποίημα τα χαρακτηριστικά της Κρητικής Σχολής, αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ποιητικής γλώσσας του Χορτάτση.

Κατά την 4^η και 5^η ώρα της διδασκαλίας (μεταναγνωστική φάση), οι μαθητές καλούνται να δημιουργήσουν διάφορα έργα εμπνευσμένοι από το ποίημα του Χορτάτση (το ακούν από το cd: Νίκου Μαμαγκάκη, *Ερωφίλη*) και να μελετήσουν επιλεγμένα από τον διδάσκοντα αποσπάσματα από ολόκληρο το θεατρικό έργο του Χορτάτση (κατά κανόνα διαλογικά-χορικά και ιντερμέδια).

Το μάθημα ολοκληρώνεται με ακρόαση του τραγουδιού «Τα πάθη του έρωτα» από τον *Μεγάλο Ερωτικό* του Μάνου Χατζηδάκι.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση της διδακτικής παρέμβασης μπορεί να επικεντρωθεί σε δύο σημεία: α) στην υλοποίηση των στόχων που έχουν τεθεί και β) στην αποτίμηση της συνεισφοράς των μελών των ομάδων. Για την υλοποίηση των διδακτικών στόχων ο διδάσκων μπορεί να συλλέξει πληροφορίες από το παραγόμενο προϊόν των ομάδων, έχοντας θέσει κριτήρια σχετικά με τον βαθμό αξιοποίησης των προσφερόμενων πηγών, τη σωστή επιλογή των κατάλληλων πληροφοριών, την επάρκεια και την εγκυρότητά τους, την παραγωγή γραπτού ή πολυτροπικού λόγου σε κατάλληλο πλαίσιο. Σχετικά με την καλλιέργεια συνεργατικού ήθους και τη συνεισφορά του κάθε μέλους της ομάδας λαμβάνει υπόψη του τη συμμετοχή κάθε μέλους στην προφορική παρουσίαση μέρους της ομαδικής εργασίας και στην αξιολόγηση των άλλων ομάδων.

Όσον αφορά στην αξιολόγηση του μαθήματος από τους μαθητές, προβλέπεται φύλλο αξιολόγησης που περιλαμβάνει δύο σύντομης απάντησης ερωτήσεις.

Φύλλα εργασίας

Α΄ φάση: προαναγνωστική

1^ο φύλλο εργασίας (κοινό για όλες τις ομάδες):

1. Να μεταβείτε στη διεύθυνση <http://www.wordle.net/>.
2. Στο πλαίσιο της ομάδας σας, ο γραμματέας να καταγράψει τις λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό όταν ακούτε τη λέξη «απληστία».
3. Να αντιγράψετε αυτές τις λέξεις στο σχετικό πλαίσιο του εργαλείου που σας προτείνεται και να δημιουργήσετε ένα συννεφολέξο.
4. Να αποθηκεύσετε τη δημιουργία σας με το πλήκτρο *print screen* του υπολογιστή σας.
5. Να συζητήσετε στην ομάδα σας ποιο είναι το αίσθημα που προκύπτει από το συννεφολέξό σας.
6. Να παρουσιάσετε τη δημιουργία σας και το αίσθημά σας για την απληστία στις άλλες ομάδες.

2^ο φύλλο εργασίας (κοινό για όλες τις ομάδες):

1. Να παρατηρήσετε με προσοχή τον πίνακα που σας παρουσιάζεται
2. Να τον περιγράψετε λεπτομερώς, προσέχοντας ιδιαίτερα το εικαστικό του λεξιλόγιο (χρώμα, γραμμή, τόνο, μοτίβο, ύφος, σχήμα, φόρμα, χώρο).
3. Να συζητήσετε στην ομάδα σας ποιο είναι το αίσθημα που προκύπτει από την παρατήρηση.

Εικόνα 1α: Σχέδιο
του Γ. Τσαρούχη
για το πρόγραμμα
της παράστασης
της «Ερωφίλης»
από τη Λαϊκή
Σκηνή του Κ.Κουν
(1934)

Β' φάση: αναγνωστική
3^ο φύλλο εργασίας

1^η ομάδα

1. Να ανοίξετε τη διεύθυνση: http://www.greek-language.gr/Resources/modern_greek/tools/lexica/glossology_edu/lemma.html?id=157#colabbr01 και να μελετήσετε τις ενότητες 1, 2 και 3.
2. Με βάση όσα θα διαβάσετε στην προηγούμενη ιστοσελίδα, να χρωματίσετε με την κίτρινη πένα υπογράμμισης όλες τις μετοχές του ποιήματος.
3. Να συζητήσετε τον ρόλο και την αξία τους στη σύνθεση του ποιήματος.
4. Να διαγράψετε τις μετοχές του ποιήματος και να συζητήσετε τις αλλαγές που προκύπτουν στο ποίημα.
5. Να είστε έτοιμοι να παρουσιάσετε τα συμπεράσματά σας στις άλλες ομάδες και να ακούσετε τα δικά τους.

2^η ομάδα

1. Να μελετήσετε όσα αναφέρονται στο απόσπασμα που ακολουθεί σχετικά με τον **ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο ή πολιτικός στίχος**: στηρίζεται εξολοκλήρου στο μετρικό τόνο. Αποτελείται από δεκαπέντε συλλαβές, από τις οποίες τονίζεται πάντα η προτελευταία (14η), ενώ η 13η και η 15η είναι πάντοτε άτονες. Συνήθως έχει τομή ύστερα από την 8η συλλαβή, έτσι ώστε να σχηματίζονται δύο ημιστίχια, ένα οχτασύλλαβο και ένα επτασύλλαβο. Το πρώτο ημιστίχιο μπορεί να έχει τον τελευταίο τόνο στην τελευταία ή την τρίτη από το τέλος συλλαβή του (οξύτονο ή προπαροξύτονο), ενώ το δεύτερο στην προτελευταία συλλαβή του (παροξύτονο). Ο τονισμός στην αρχή των ημιστιχίων μπορεί να είναι στην πρώτη ή στη δεύτερη συλλαβή (Cuddon, 2010).
2. Ο γραμματέας της ομάδας σας να υπογραμμίσει τα βασικά στοιχεία.
3. Να μελετήσετε το ποίημα του Χορτάση και να εντοπίσετε στοιχεία που επιβεβαιώνουν την άποψη ότι στο ποίημα χρησιμοποιείται ο **ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος στίχος**.

4. Να καταγράψετε τα ευρήματά σας.
5. Να είστε έτοιμοι να παρουσιάσετε τα συμπεράσματά σας στις άλλες ομάδες και να ακούσετε τα δικά τους.

3^η ομάδα

1. Να μελετήσετε προσεκτικά τις σελίδες της Εισαγωγής στην Κρητική Σχολή από το βιβλίο σας.
2. Ο γραμματέας της ομάδας σας να κρατήσει σημειώσεις με τα βασικά στοιχεία.
3. Να μελετήσετε το ποίημα του Χορτάση και να εντοπίσετε στοιχεία που επιβεβαιώνουν την άποψη ότι το ποίημά του ταξινομείται στην Κρητική Σχολή.
2. Να καταγράψετε τα ευρήματά σας.
3. Να είστε έτοιμοι να παρουσιάσετε τα συμπεράσματά σας στις άλλες ομάδες και να ακούσετε τα δικά τους.

4^η ομάδα

1. Να ανοίξετε τη διεύθυνση: http://www.greek-language.gr/greekLang/files/document/modern_greek/grammatiki.triantafyllidi.pdf.
2. Στη σελ. 15 να διαβάσετε τη διάκριση των συμφώνων «κατά το μέρος όπου σχηματίζονται στο στόμα».
3. Να ξαναδιαβάσετε το ποίημα του Χορτάση φωναχτά και να διαπιστώσετε ποια κατηγορία συμφώνων χρησιμοποιεί κυρίως.
4. Να συζητήσετε στην ομάδα σας ποιο ποιητικό αποτέλεσμα προκύπτει από τη χρήση της συγκεκριμένης κατηγορίας συμφώνων.
5. Να καταγράψετε τις απόψεις σας.
6. Να είστε έτοιμοι να παρουσιάσετε τα συμπεράσματά σας στις άλλες ομάδες και να ακούσετε τα δικά τους.

5^η ομάδα

1. Να αναζητήσετε στη διεύθυνση <http://ebooks.edu.gr/> ολόκληρο το έργο Ερωφίλη του Χορτάση και μαζί δείτε και ακούστε προσεκτικά τον μονόλογο της Ερωφίλης, όταν μαθαίνει τον θάνατο του Πανάρετου, στον υπερσύνδεσμο: <https://www.youtube.com/watch?v=cYLeycPZTYA>.
2. Να αντιγράψετε το έργο Ερωφίλη σε ένα αρχείο word και αποθηκεύσετε το στην επιφάνεια εργασίας του υπολογιστή σας με τον τίτλο «Ερωφίλη».
3. Να επιλέξετε από τα διαλογικά: τον μονόλογο του Πανάρετου, από τη 2η πράξη, τη στιχομυθία Ερωφίλης-Πανάρετου από την 3η πράξη, τον μονόλογο της Ερωφίλης για τα πάθη του έρωτα, από την 3η πράξη και το χορικό από την 5η πράξη. Τι λέτε για τα βασικά πρόσωπα της τραγωδίας; Ποια χαρακτηριστικά τους κυριαρχούν;
4. Να είστε έτοιμοι να παρουσιάσετε τα συμπεράσματά σας στις άλλες ομάδες και να ακούσετε τα δικά τους.

4^ο φύλλο εργασίας (κοινό για όλες τις ομάδες):

1. Να καταγράψετε με συντομία όποια σημεία θεωρείτε βασικά για την ερμηνευτική προσέγγιση του ποιήματος από τις εργασίες όλων των ομάδων που παρακολουθήσατε.
2. Να είστε έτοιμοι να παρουσιάσετε τα συμπεράσματά σας στις άλλες ομάδες και να ακούσετε τα δικά τους.

3. Γ' φάση: μετανανγνωστική

5^ο φύλλο εργασίας:

1^η ομάδα

1. Να κοιτάζετε προσεκτικά το κείμενο που σας δίνεται για τις τερτσίνες:

τερτσίνες:(μετρ.) είδος στροφής που αποτελείται από τρεις στίχους, από τους οποίους ο πρώτος και ο τρίτος ομοιοκαταληκτούν μεταξύ τους, ενώ ο δεύτερος ομοιοκαταληκτεί με τον πρώτο και τον τρίτο της επόμενης στροφής. [λόγ. < ιταλ. *terzina*] [πηγή: Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής] (ΚΝΛ -διαδραστικό βιβλίο μαθητή)

στροφή : 1η "πείνα" - 3η "απομείνα"

2η "καταραμένη" - 4η "σηκωμένοι" - 6η "οικουμένη"

5η "συνάφορμά σας" - 7η "τ' όνομά σας" - 9η "ατυχιά σας"

8η "παιδέψει" - 10η "πέψει" - 12η "φαρμακέψει"

11η "να 'ρθείτε" - 13η "κρατείτε" - 15η "θεωρείτε"

14η "ζορισμένη" - 16η "σφαλισμένοι" - 18η "αγαπημένοι"

17η "μπορούσι" -19η "πολεμούσι" - 21η "μισούσι"

2. Να συνθέσετε τις δικές σας τερτσίνες για το ίδιο θέμα.

3. Να είστε έτοιμοι να παρουσιάσετε τη δημιουργία σας στις άλλες ομάδες.

2^η ομάδα

1. Να ανοίξετε τη διεύθυνση: <http://edu.glogster.com/>.

2. Να βρείτε στο cd που σας δόθηκε εικόνες για την εποχή και τους ανθρώπους που να σας εμπνέουν.

3. Να ετοιμάσετε τη δική σας αφίσα για το θεατρικό που θα ανεβάσετε ως θεατρική ομάδα, προσθέτοντας αν θέλετε σχόλια.

4. Να είστε έτοιμοι να παρουσιάσετε τη δημιουργία σας στις άλλες ομάδες.

3^η ομάδα

1. Να ανοίξετε στον υπολογιστή σας το πρόγραμμα *Movie Maker*.

2. Να βρείτε στο διαδίκτυο εικόνες για την εποχή και τους ανθρώπους που να σας εμπνέουν.

3. Να ετοιμάσετε τη δική σας ψηφιακή αφήγηση για το θεατρικό δρώμενο.

4. Να είστε έτοιμοι να παρουσιάσετε τη δημιουργία σας στις άλλες ομάδες.

4^η ομάδα

1. Να γράψετε ως ομάδα έναν σύντομο, μεταξύ της Ερωφίλης και του Πανάρετου, διάλογο-απάντηση στο χορικό που εξετάσαμε.

2. Να ανοίξετε το λογισμικό *Audacity*.

3. Να καταγράψετε τις φωνές σας να απαγγέλλουν τους ρόλους.

4. Να είστε έτοιμοι να παρουσιάσετε τη δημιουργία σας στις άλλες ομάδες.

5^η ομάδα

1. Ακούστε το άσμα για τον έρωτα: <https://www.youtube.com/watch?v=cgHMPtNKW04>, από την τραγωδία που εξετάζουμε, σε μουσική Νίκου Μαμαγκάκη.

2. Να δημιουργήσετε στην ομάδα σας ένα ποίημα και σεις για τον έρωτα, αλλά του Πανάρετου προς την Ερωφίλη.

3. Στη σύνταξή του να θυμηθείτε όσα ειπώθηκαν για την ποιητική γραφή του Χορτάτση.

4. Να απαγγείλετε το ποίημά σας χρησιμοποιώντας το λογισμικό *Audacity*.

5. Να είστε έτοιμοι να παρουσιάσετε τη δημιουργία σας στις άλλες ομάδες.

6^ο φύλλο εργασίας (κοινό για όλες τις ομάδες):

1. Να μελετήσετε τους πίνακες που σας δίνονται.

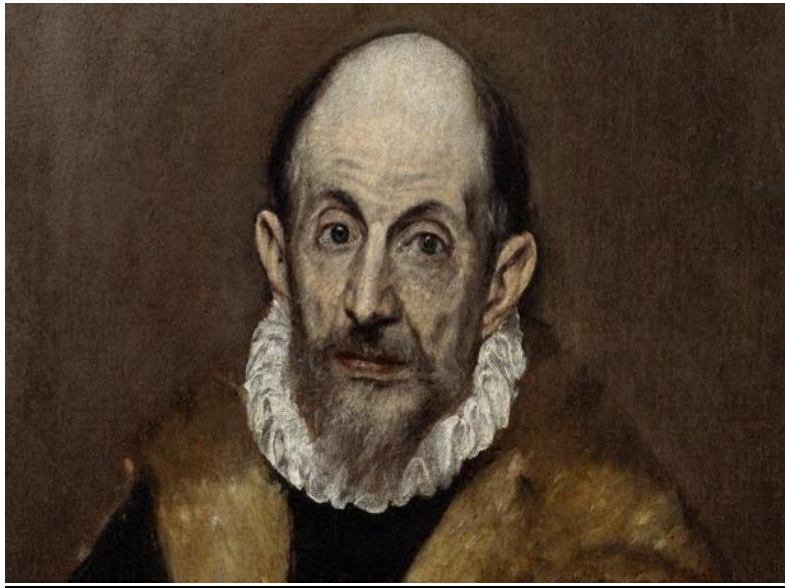
2. Να εντοπίσετε τα στοιχεία της εποχής που αποτελεί την εποχή του ποιητή και να είστε έτοιμοι να τα περιγράψετε προφορικά.

Εικόνα 2α: Οικογένεια Κρητικών τιμαριούχων ευγενών της υπαίθρου, 16ος αιώνας. Βίλα Σητείας, ναός Αγίου Γεωργίου. Κατά τον Gerola («Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Εκδοτική Αθηνών).

*Εικόνα 2β:
Πορτραίτο του*

Ουίλλιαμ Σαίξπηρ (1564-1616)

Εικόνα 2γ: “Πορτραίτο άνδρα” θεωρούμενο ως αυτοπροσωπογραφία του Δομ. Θεοτοκόπουλου

Εικόνα 2δ: Η Ταφή του Κόμητος του Οργκάθ του Δομ. Θεοτοκόπουλου (Τολέδο)

Φύλ

λο αξιολόγησης του μαθήματος

1. Γράψτε μου σύντομα τη γνώμη σας για το μάθημα.
2. Γράψτε μου μια σκέψη, ένα συναίσθημα, μια επιθυμία που σας γεννήθηκε από το μάθημα.

Παρατηρήσεις/Συμπεράσματα

Το σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη ακριβώς όπως σχεδιάστηκε. Η μόνη ομάδα που αντιμετώπισε δυσκολίες στην εκτέλεση της εργασίας της ήταν εκείνη που ανέλαβε, έχοντας ως έμπνευση το ποίημα του Χορτάτση, να γράψει τερτσίνες, επειδή αυτή η δραστηριότητα προϋπέθετε γνώσεις της συγκεκριμένης ποιητικής τεχνικής. Παρά τη δυσκολία όμως, έφτιαξαν 7 στίχους:

Του έρωτα η μπόρεση είναι τραγουδισμένη

Από Ρωμαίους και Ρωμιούς που ετούτη ιστορούνε
και σε πολλά τραγούδια τους την έχουν ειπωμένη
τα πάθια τους και οι καημοί σα μάγια να λυθούνε
μην κι η αγάπη κι η χαρά φωλιάσουν στην ψυχή μας
τα βάσανα και οι πόλεμοι να μη φανερωθούνε
και γαληνέψουν τα θεριά που τρώνε τη ζωή μας!

Ενδιαφέρον είχε το γεγονός πως η ομάδα που ανέλαβε να βρει εικόνες για να δημιουργήσει αφίσσα βρήκε, μεταξύ άλλων, το έργο του Θεόφιλου, Ερωτόκριτος και Αρετούσα, έργο που θεώρησαν ότι θα μπορούσε και να παριστάνει την Ερωφίλη και τον Πανάρετο, που είχαμε δει στο σχέδιο του Τσαρούχη.

Σημειώνω επίσης την παρατήρηση δύο μαθητών ότι τα πρόσωπα του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου και του Σαΐξπηρ θυμίζουν πολύ το ένα το άλλο, αλλά και τα πρόσωπα στην εικόνα των Κρητών. Ειδικά στο σχέδιο του Τσαρούχη ο Πανάρετος θυμίζει τον Αη-Γιώργη ή τέλος πάντων κάποιον άγιο της βυζαντινής τέχνης.

Οποσδήποτε, προκλήθηκε και μεγάλο ενδιαφέρον από την πλευρά των μαθητών και μεγάλη διάθεση για συμμετοχή στην απαγγελία των ρόλων και τη σκηνοθεσία τους. Ειδικότερα στο Καλλιτεχνικό Σχολείο Γέρακα, όπου το κείμενο παραστάθηκε, είχαν πολύ μεγάλο ενδιαφέρον οι παρατηρήσεις των μαθητών για τη συνάφεια μεταξύ των έργων *Ερωφίλη* του Χορτάτση, *Ρωμαίος και Ιουλιέττα*, *Βασιλιάς Αηρ* του Σαΐξπηρ και τέλος *Ρωμαίος και Ιουλιέττα*, κατά Μπόστ. Επίσης ήταν πολύ ενδιαφέροντα τα σχόλια για τη μελοποίηση κατά Χατζηδάκι («η μουσική του και η εκτέλεση της Νταντωνάκη στο *Μεγάλο Ερωτικό* κάνουν τους στίχους του Χορτάτση αιώνιους») και κατά Λουδοβίκο των Ανωγείων («είναι πιο κατάλληλη η μουσική για το συγκεκριμένο έργο, γιατί το βάζει στον τόπο του, χωρίς τα πολύ “βαριά” χαρακτηριστικά της κρητικής μουσικής, όπως την ξέρουμε από τις μαντινάδες, αλλά κρατά το έργο στην Κρήτη»). Στη διδασκαλία που πραγματοποιήθηκε στο Μουσικό Σχολείο Παλλήνης ήταν πολύ ενδιαφέρουσες οι παρατηρήσεις για την ενορχήστρωση του Λουδοβίκου των Ανωγείων, γιατί σημείωσαν την παρουσία της άρπας και τη συνέδεσαν με τη συνέπεια προς τα κρατούντα της εποχής. Φυσικά στο Σχολείο αυτό δόθηκε πολύ μεγάλη έμφαση στη σύνθεση του έργου του Χορτάτση (τραγωδία-χορικό) και την εμφάνιση της όπερας (από την εισαγωγή της *Όπερας Ορφέας του Μοντεβέρντι* <https://www.youtube.com/watch?v=3oSsnrtQeVw>) ως μουσικού είδους σύγχρονου του θεάτρου της Βενετίας και του ελισαβετιανού.

Εξάλλου αυτό είναι και το μεγάλο κέρδος από τέτοιου είδους βιωματικές προσεγγίσεις στα λογοτεχνικά κείμενα. Ωστόσο, ο αυξημένος χρόνος που απαιτείται για την εφαρμογή παρόμοιων σεναρίων είναι συχνά ένα στοιχείο που αποθαρρύνει τους εκπαιδευτικούς και τους οδηγεί στο να επιλέγουν παραδοσιακές προσεγγίσεις.

Από την άλλη, αν υπήρχε περισσότερος διαθέσιμος χρόνος, θα ήταν χρήσιμο οι μαθητές να διαβάσουν και το απόσπασμα από τον *Απόκοπο* του Μπεργαδή και να τους ζητηθεί να συγκρίνουν τα δύο ποιήματα, να βρουν τις βασικές ιδέες στις οποίες εστιάζει το καθένα ή ακόμη και να δημιουργήσουν ένα δικό τους νέο ποίημα επιλέγοντας στοιχεία και από τα δύο. Επίσης, διαθεματικά, σε συσχετισμό 1) με το μάθημα των αγγλικών, θα μπορούσε να ακουστεί η σκηνή του φαντάσματος από τις τραγωδίες Richard III (1592), Julius Caesar (1599), Hamlet (1599/1602) και Macbeth (1606) του Shakespeare (και να κρίνουν οι μαθητές τη μετάφραση, που θα τους δοθεί) 2) με το μάθημα της μουσικής –ειδικά σε Μουσικό σχολείο– α) το τραγούδι από το cd Νίκος Μαμαγκάκης ΕΡΩΦΙΛΗ (Full Album) 1970 https://www.youtube.com/watch?v=collXLr_Kyw, β) την άρια της Ευρυδίκης από την Όπερα του Μοντεβέρντι *Ορφέας* Monteverdi Opera L' Orfeo <https://www.youtube.com/watch?v=3oSsnrtQeVw>, γ) το Βαλς του Ορφέα - Orpheus Waltz με την Κατερίνα Πολέμη, σε στίχους Στρατή Πασχάλη (από το θεατρικό σε σκηνοθεσία Δ. Τάρλοου) <https://www.youtube.com/watch?v=jgvgnAUfgm4>.

Βιβλιογραφία

«Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας 1100-1669 του Εμμανουήλ Κριαρά τόμ. 1-16.

Cuddon, J. A. (2010), *Λεξικό λογοτεχνικών όρων και θεωρίας της Λογοτεχνίας*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Kalantzis, M. & Cope, B. (1999). Πολυγραμματισμοί: Επανεξέταση του τι εννοούμε ως γραμματισμό και τι διδάσκουμε ως γραμματισμό στα πλαίσια της παγκόσμιας πολιτισμικής πολυμορφίας και των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.) «Ισχυρές» και «ασθενείς» γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, 26-28 Μαρτίου 1997, τ. 2. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. 680-695.

Kaptein, V. & Nardi, B. (2006). *Acting with Technology: Activity Theory and Interaction Design*. Cambridge: MIT Press.

Larthomas, P.(1980). *Le langage dramatique*. Paris. P.U.F.

Πολίτης, Λ. (1978), *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Υπερσύνδεσμοι

http://www.visiblethinkingpz.org/VisibleThinking_html_files/06_AdditionalResources/makingthinkingvisibleEL.pdf (ανακτήθηκε 18/ 4/ 2016)

<https://www.youtube.com/watch?v=3oSsnrtQeVw> (ανακτήθηκε 18/ 4/ 2016)

https://www.youtube.com/watch?v=collXLr_Kyw (ανακτήθηκε 18/ 4/ 2016)

<https://www.youtube.com/watch?v=jgvgnAUfgm4> (ανακτήθηκε 18/ 4/ 2016)

<https://www.youtube.com/watch?v=cgHMPtNKW04> (ανακτήθηκε 18/ 4/ 2016)

<http://edu.glogster.com/> (ανακτήθηκε 18/ 4/ 2016)

<http://ebooks.edu.gr/> (ανακτήθηκε 18/ 4/ 2016)

<https://www.youtube.com/watch?v=cYLeypZTYA> (ανακτήθηκε 18/ 4/ 2016)

http://www.greek-language.gr/greekLang/files/document/modern_greek/grammatiki.triantafyllidi.pdf (ανακτήθηκε 18/ 4/ 2016)

[http://www.greek-](http://www.greek-language.gr/)

[language.gr/Resources/modern_greek/tools/lexica/glossology_edu/lemma.html?id=157#colabbr01](http://www.greek-language.gr/Resources/modern_greek/tools/lexica/glossology_edu/lemma.html?id=157#colabbr01) (ανακτήθηκε 18/ 4/ 2016)